

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

МАНЮК ЛЮБОВ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 378.147:378.4:61(7/8)(043.3)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ ДО ФАХОВОЇ
КОМУНІКАЦІЇ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-
КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УНІВЕРСИТЕТАХ США**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, м. Львів.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор,
Шуневич Богдан Іванович,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності,
Навчально-науковий інститут психології та
соціального захисту, директор, м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
Ничкало Нелля Григорівна,
Національна академія педагогічних наук України,
Відділення професійної освіти і освіти дорослих,
академік-секретар, м. Київ;

кандидат педагогічних наук, доцент
Паламаренко Інна Олексіївна,
Національний медичний університет
імені О. О. Богомольця,
кафедра іноземних мов, доцент, м. Київ.

Захист відбудеться 31 травня 2017 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.874.03 у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності за адресою: 79007, м. Львів, вул. Клепарівська, 35.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (79007, м. Львів, вул. Клепарівська, 35) і на сайті університету <http://ldubgd.edu.ua/content/teoriya-i-metodika-profesiynoyi-osviti>.

Автореферат розіслано 28 квітня 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. А. Руденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Глобалізаційні та інтеграційні процеси, а також технологізація та інформатизація, що відбуваються в усіх царинах життєдіяльності суспільства, зумовлюють суттєві трансформації у вищій освіті. Стрімкий розвиток новітніх технологій актуалізує необхідність модернізації вітчизняної системи медичної освіти, переосмислення підходів до підготовки у вищих медичних навчальних закладах (ВМНЗ) конкурентоздатних лікарів, спроможних швидко адаптуватися до змін у галузі охорони здоров'я. У цьому контексті доцільним є врахування кращого зарубіжного досвіду, пріоритетних шляхів і тенденцій реформування вищої медичної школи з метою реалізації комплексу завдань, визначених Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки.

Одним із важливих компонентів професійної підготовки лікаря є навички фахового мовлення рідною й іноземними мовами, що виявляються у професійно зумовлених комунікативних ситуаціях. Вивчення основ фахової комунікації передбачено освітньо-професійними програмами підготовки студентів-медиків, проте практика засвідчує недостатню готовність лікарів до фахової комунікації: низький рівень мовленнєвих умінь і навичок, невміння налагоджувати ділові стосунки з колегами, медичним персоналом, невміння та небажання виявляти емпатію, будувати доброзичливі, довірливі відносини з пацієнтами та їхніми близькими тощо. Тим часом у розвинутих країнах здійснюється цілеспрямована підготовка майбутніх медиків до професійного спілкування. Зокрема, у вищій медичній освіті США, що є визнаним лідером щодо якості підготовки лікарів, з цією метою ефективно застосовуються інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Фахова комунікативна підготовка майбутніх лікарів засобами ІКТ в Україні базується на положеннях законів України «Про вищу освіту» (2014), «Про внесення змін до основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» (2011), «Про Національну програму інформатизації» (1998), «Про дистанційне навчання» (2013), Концепції розвитку охорони здоров'я населення України (2000), Концепції реформування системи підготовки лікарів в Україні та приведення її у відповідність до вимог Болонської декларації (2005), Концепції розвитку вищої медичної освіти в Україні (2008), Концепції інформатизації сфери охорони здоров'я України на 2013–2018 рр. та ін. У нормативно-правових документах наголошено на необхідності модернізації вищої медичної освіти, оновлення навчальних планів і програм на засадах пацієнтоцентризму професійної підготовки майбутніх лікарів і впровадження інновацій, передусім комп'ютерно орієнтованих навчальних систем та електронних освітніх ресурсів.

Аналіз наукових публікацій засвідчує значний інтерес вітчизняних і зарубіжних науковців до проблем навчання майбутніх лікарів, зокрема розвитку їхньої фахової комунікації та використання засобів ІКТ у процесі підготовки до роботи за обраною професією. Теоретико-методологічні основи застосування ІКТ у професійній освіті майбутніх лікарів відображені у працях Дж. Вард (J. Ward), В. Гринь, П. Дев (P. Dev), В. Калібабчук, М. Коваля, Дж. Лашофа (J. Lashof), Л. Ляхоцької, П. Озуа (P. Ozuah), Н. Стучинської, Т. Соколової та ін. Вплив ІКТ на розвиток комунікативних навичок студентів-медиків розглянули М. Берман (M. Bearman), А. Деладісма (A. Deladisma), Р. Еллавей (R. Ellaway), Д. Кук (D. Cook), К. Мастерс (K. Masters),

Дж. Сендан (J. Cendan), А. Стівенс (A. Stevens), А. Чоудгері (A. Choudhary), С. Хак (С. Наг) та ін. Особливості навчання медиків у США вивчали В. Артьоменко, Л. Ковальчук, Ю. Лянной, В. Марценюк, Л. Михайленко та ін. Проте, цілісне дослідження підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в американських університетах поки що не провадилося.

Актуальність і доцільність порівняльного дослідження проблеми підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в Україні та за рубежом, зокрема в США, зумовлюється наявними суперечностями між:

- потребою сучасного суспільства у висококваліфікованих лікарях, здатних до конструктивної комунікації у професійному середовищі та недостатнім рівнем комунікативних компетентностей випускників ВМНЗ, їхньою неготовністю до ефективної взаємодії з пацієнтами;

- необхідністю модернізації професійної комунікативної підготовки майбутніх лікарів засобами ІКТ і недостатністю теоретичного та методичного обґрунтування цього процесу в педагогічній науці;

- потребою застосування ІКТ у практичній діяльності, їх можливостями щодо формування знань і вмінь майбутніх лікарів і невизначеністю змісту та форм використання для поліпшення якості професійної комунікативної підготовки у ВМНЗ.

Ураховуючи необхідність розв'язання проблеми розвитку фахової комунікації майбутніх лікарів та відсутність наукових розвідок, у яких системно розглядався б досвід їхньої підготовки до фахової комунікації засобами ІКТ у розвинутих країнах, обрано тему дисертаційного дослідження – *«Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження здійснювалося відповідно до плану спільної науково-дослідної теми вищого державного закладу України «Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава) та Львівського національного медичного університету (ЛНМУ) імені Данила Галицького «Удосконалення змісту та засобів навчання іноземної і латинської мов у вищих медичних навчальних закладах IV рівня акредитації» (РК № 0115U001113); науково-дослідної теми «Психолого-педагогічна підготовка фахівців до діяльності в особливих умовах та її психологічний супровід» (РК № 0116U005307), що розробляється у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності. Тему дослідження затверджено вченою радою Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 6 від 14 березня 2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 1 від 3 березня 2014 р.).

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх лікарів в університетах США.

Предмет дослідження – зміст, форми і методи підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США.

Мета дослідження – на основі вивчення та систематизації досвіду університетів США виявити особливості та прогресивні ідеї підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій та обґрунтувати можливості їх використання у вищій медичній освіті України.

Мета дослідження зумовила постановку таких **завдань**:

1. З'ясувати стан дослідженості проблеми підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації в педагогічній теорії та практиці.

2. Дослідити дидактичні особливості комунікативної підготовки майбутніх лікарів в університетах США.

3. Розкрити зміст, форми і технології застосування ІКТ у підготовці майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США.

4. Здійснити порівняльно-педагогічний аналіз підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в Україні та США, виявити основні прогресивні ідеї американського досвіду та визначити можливості їх застосування у вітчизняних ВМНЗ.

5. Розробити комплекс навчально-методичного забезпечення підготовки студентів-медиків до фахової комунікації (англійською мовою) засобами ІКТ.

Методологічну основу дослідження становлять положення: герменевтичної теорії інтерсуб'єктного порозуміння та мовної, культурної, духовної діяльності людей; гуманістично-психологічної теорії особистості; особистісно орієнтованого, аксіологічного, креативного, інформаційного, діяльнісного та компетентнісного підходів до підготовки лікарів; міждисциплінарного, системно-структурного, структурно-функціонального та порівняльного підходів до вивчення проблеми підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації; принципи послідовності, логічності, взаємозумовленості та цілісності різних аспектів фахової комунікативної підготовки в університетах США й українських ВМНЗ.

Теоретичною основою дослідження стали концептуальні ідеї:

- філософії і методології сучасної освіти (В. Андрущенко, Г. Васянович, Б. Гершунський, І. Зязюн, В. Кремень, В. Луговий, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.);

- теорії розвитку вищої медичної освіти (С. Боелен (С. Voelen), Б. Зіменковський, Б. Криштопа, Н. Кучумова, Дж. Лашоф, Ю. Вороненко, В. Москалюк, В. Лазоришинець, В. Плющ, Я. Цехмістер та ін.);

- психолого-педагогічні основи порівняльно-педагогічних досліджень (Н. Абашкіна, Н. Бідюк, Л. Гриневич, В. Жуковський, К. Корсак, Н. Кутова, М. Лещенко, О. Локшина, В. Марцинкевич, О. Огієнко, Н. Пазюра, Л. Пуховська, О. Романовська, І. Руснак, Р. Сбруєва, В. Третьюк, Р. Шаран та ін.);

- концепції підготовки майбутніх фахівців у вищій школі (Й. Гушулей, Г. Дутка, М. Коваль, М. Ковтонюк, Л. Лук'янова та ін.);

- теорії застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті (В. Биков, Р. Гуревич, А. Гуржій, М. Кадемія, О. Клименко, М. Козяр, В. Кухаренко, А. Литвин, О. Співаковський, Б. Шуневич та ін.);

- теорії комп'ютерно орієнтованого навчання в медичній освіті (В. Артьоменко, О. Бур'янов, Н. Гаджула, І. Гідзинська, Р. Еллавей, В. Калібабчук, Т. Лі (Т. Li), К. Мастерс, Е. Роджерс (E. Rogers), Дж. Руїз (J. Ruiz) та ін.);

- комунікативної підготовки майбутніх фахівців різного профілю (Л. Броннікова, А. Міщенко, Л. Руденко, Н. Семченко, О. Шумський та ін.), у тому числі лікарів (С. Абрахамсон (S. Abrahamson), Ф. Даффі (F. Duffi), Д. Діксон (D. Dickson), Р. Епштейн (R. Epstein), Г. Золотухін, І. Кахно, Ю. Колісник-Гуменюк, Л. Крисак, Г. Макул, А. Міщенко, І. Паламаренко та ін.).

Для досягнення мети і виконання поставлених завдань було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – логіко-історичного аналізу, що дав змогу дослідити розвиток комп'ютерно орієнтованого навчання та навчання засобами ІКТ у вищій освіті, зокрема медичній; синхронічний, діахронічний методи порівняльного аналізу (за Р. Пахоцінським, Я. Прухою, Б. Сліверським) – з метою визначення стану теорії та практики застосування ІКТ у вищій медичній школі США й України; логіко-семантичного та лінгвістичного аналізу – для уточнення понять, термінів і категорій дослідження; контент-аналізу для опрацювання нормативних актів і документів органів управління медичною освітою; системно-функціональний – у процесі розгляду особливостей і функцій ІКТ у підготовці майбутніх лікарів до фахової комунікації; структурно-системного аналізу, а також структурного моделювання для визначення структури підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації; *емпіричні* – спостереження, тестування, анкетування – для дослідження ефективності підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ й узагальнення даних; мультіваріативного аналізу та кваліметрії – з метою систематизації результатів опитування студентів-медиків щодо використання ІКТ та Інтернету для навчання.

Джерельна база дослідження охоплює 492 джерела, із них 231 іноземними мовами. У процесі дослідження здійснювався теоретичний аналіз праць українських та американських дослідників з філософії та соціології освіти, педагогіки, психології; 20 законодавчих і нормативних актів України та 8 – США в галузі освіти та охорони здоров'я; офіційні документи й матеріали 23 американських і міжнародних організацій та асоціацій; навчально-методичні видання; освітні програми, навчальні плани підготовки майбутніх лікарів у 15 ВМНЗ України та 20 провідних університетах США; 42 типові та робочі програми навчальних дисциплін ВМНЗ США та 25 – України; довідково-енциклопедичну літературу; веб-ресурси науково-педагогічної тематики; матеріали спеціалізованих видань, журналів, збірників наукових праць США («Academic Medicine», «Biomedical Central Medical Education», «Journal of Medical Education», «Journal of Medical Internet Research», «Medical Education»); 48 українських і 53 – зарубіжних наукових видань («International Journal of Pedagogy Innovations and New Technologies», «Journal of Technology for English Language Teachers», «Medical Teacher», «Public Health Reports»).

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягають у тому, що: *вперше цілісно проаналізовано* організаційно-змістові особливості підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США; *охарактеризовано* форми, методи і технології підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в університетах США; *обґрунтовано* положення щодо реалізації принципу пацієнтоцентризму та застосування електронних мобільних технологій і соціальних сервісів у фаховій комунікативній підготовці студентів-медиків; *здійснено* порівняльно-педагогічний аналіз підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в університетах США й України; *виявлено* можливості творчого використання прогресивних ідей американського досвіду для модернізації освітнього процесу та вдосконалення підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у вітчизняних ВМНЗ; *удосконалено* дидактичні підходи до змістового та навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у ВМНЗ України; *уточнено* сутність понять «фахова комунікація

лікарів», «підготовка до фахової комунікації», «підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ»; *конкретизовано* структуру професійної та комунікативної підготовки майбутніх лікарів; окреслено перспективи розвитку системи підготовки компетентних майбутніх лікарів у США; *набули подальшого розвитку* положення пацієнтоорієнтованого підходу (patient centered approach) у професійній підготовці майбутніх лікарів, а також пріоритетні напрями розвитку вищої медичної освіти в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що: обґрунтовані рекомендації щодо реалізації у ВНЗ України прогресивних ідей американського досвіду підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ; створено й упроваджено в освітню практику українських ВНЗ комплекс навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації англійською мовою засобами ІКТ для аудиторної та позааудиторної роботи студентів-медиків третього курсу ВНЗ, що охоплює: навчальний посібник «More English for Medical Students»; електронний навчальний курс; посібники для студентів і викладачів; електронний освітній ресурс у формі навчальної спільноти в соціальній мережі Facebook).

Матеріали і висновки проведеного дослідження можуть бути використані для подальшого наукового пошуку шляхів інформатизації вищої медичної освіти, підготовки фахівців різного профілю до професійної комунікації рідною та іноземними мовами у ВНЗ, а також практики впровадження новітніх технологій у навчальний процес під час підготовки до такого виду діяльності.

Результати дослідження **впроваджено** у практику діяльності Буковинського державного медичного університету (м. Чернівці) (акт №17-1 від 16.01.2017 р.), Вищого державного закладу «Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава) (акт №20-15/4446 від 09.12.2016 р.), Державного закладу «Дніпропетровська медична академія МОЗ України» (акт №32-16-з від 26.01.2017 р.), Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького (акт № 01-15/1736 від 30.11.2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження обговорено на 13 науково-практичних конференціях, у тому числі: *шести міжнародних* – «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (Рівне, 2013), «Дистанційна освіта України – 2013» (Харків, 2013), «Професійна іноязычна підготовка спеціалістів в університеті: опыт, проблемы, перспективы» (Брест, 2014), «Дистанційна освіта – 2015» (Харків, 2015), «Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі: шляхи інтеграції школи та ВНЗ» (Харків, 2016), «CADES International Conference on Education, Pedagogy and Humanities Research» (Сент-Льюїс, США, 2016); *семи всеукраїнських* – «Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України» (Хмельницький, 2012, 2013), «Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці» (м. Луганськ, 2013), «Гуманітарна складова у світлі сучасних освітніх парадигм» (Харків, 2016), «Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи» (Полтава, 2016), «Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов» (Тернопіль, 2016), «Фундаментальні та прик-

ладні дослідження у сучасній науці» (Харків, 2016); на Всеукраїнському науковому семінарі «Інноваційні технології у навчанні іноземних мов учнів загальноосвітніх шкіл та студентів педагогічних ВНЗ» (Дрогобич, 2012); науково-методичних семінарах ЛДУ БЖД (Львів, 2014, 2015, 2016); засіданнях кафедри латинської та іноземних мов ЛНМУ імені Данила Галицького, кафедри іноземних мов та технічного перекладу, кафедри практичної психології та педагогіки ЛДУ БЖД.

Публікації. Основні результати дослідження висвітлено у 25 одноосібних наукових публікаціях, у тому числі: один навчальний та два навчально-методичні посібники; 9 статей, з яких 7 опубліковані у провідних наукових фахових виданнях, 2 – в зарубіжних періодичних виданнях; 13 тез і матеріалів конференцій, з яких 2 – в зарубіжних збірниках матеріалів конференцій. Загальний обсяг особистого внеску становить 18,3 авт. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, 17 додатків. Загальний обсяг дисертації – 354 сторінки, з них – 194 сторінки основного тексту. Список використаних джерел складається із 492 найменувань, у тому числі 231 іноземними мовами. Робота містить 2 таблиці на 2 сторінках, 10 рисунків на 7 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, з'ясовано ступінь його наукового розроблення, зв'язок із науковими програмами і планами; визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, охарактеризовано методи, описано джерельну базу, розкрито методологічні і теоретичні засади дослідження, наукову новизну та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію щодо їх впровадження й апробації.

У **першому розділі** – «Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у педагогічній теорії та практиці» – обґрунтовано методологію проведення дисертаційного дослідження, проаналізовано основні документальні та наукові джерела, розкрито суть базових понять і категорій, досліджено структурні та змістові особливості фахової комунікації лікарів.

Оскільки проблема підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ має міждисциплінарний характер, з метою пошуку ефективних шляхів її вирішення вивчалися наукові праці вітчизняних і зарубіжних педагогів, лінгвістів та освітян медичної галузі щодо розвитку навичок фахової комунікації під час навчання у ВМНЗ, а також використання ІКТ у професійній і комунікативній підготовці майбутніх лікарів. Із застосуванням фактологічного та логіко-семантичного підходів опрацьовано широкий спектр наукової, науково-методичної, науково-популярної та навчальної літератури українською й англійською мовами відповідно до чотирьох тематичних блоків: 1) становлення та розвиток вищої медичної освіти США; 2) змістові аспекти фахової комунікації лікарів; 3) освітньо-організаційні аспекти фахової комунікації майбутніх лікарів у США і Україні; 4) використання засобів ІКТ для підготовки лікарів до фахової комунікації в американських і вітчизняних ВМНЗ.

Дослідження та класифікацію ключових термінів дисертації здійснено із дотриманням принципів лінгвістичного та логіко-семантичного аналізу. Виявлено, що поняття «фахова комунікація» визначається його змістовими особливостями в ме-

жах професійної освіти та діяльності лікаря. Вивчення структури фахової комунікації дало змогу встановити, що фахові комунікативні навички майбутніх лікарів розвиваються під впливом лінгвістичних, психологічних та освітньо-професійних чинників. З погляду структурно-лінгвістичного аналізу фахова комунікація реалізується за допомогою фахової мови, як інструмента фахового медичного дискурсу/тексту. Фахова мова лікарів поділяється на мову медицини (медична наукова мова), медичну розмовну мову, мову медичної документації та мову медичної реклами. Усі різновиди фахової мови лікарів комплексно застосовуються у процесі *інтрапрофесійної* – з представниками галузі охорони здоров'я: адміністрацією, керівництвом, колегами-лікарями, студентами-медиками, медсестрами, допоміжним медичним персоналом та *інтерпрофесійної комунікації* – з пацієнтами, родинами пацієнтів, громадськістю, журналістами, представниками компаній та ін.

У розділі доведено, що специфічною ознакою спілкування лікарів є діалогічність, яка здійснюється у двох форматах: «суб'єкт – суб'єкт» або «суб'єкт – об'єкт». Від вибору способу взаємодії, а також формату діалогу (фатичний, інформативний, дискусійний, сповідальний) залежить результат комунікативного контакту лікаря та пацієнта, що реалізується під впливом психологічних чинників. Основним внутрішньопсихологічним чинником формування особистісних якостей є моральність як складова морально-етичної та деонтологічної культури лікарів. Поряд із науково-теоретичними, навчально-методичними, матеріально-технічними і мотиваційними аспектами підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації розвиток морально-етичної культури і мовної комунікації є одним із освітньо-професійних завдань і важливою складовою підготовки майбутніх лікарів.

Матеріали досліджень щодо інформатизації в галузі охорони здоров'я свідчать про те, що як і професійна діяльність лікаря, освітній процес у ВМНЗ нині зазнає значного впливу ІКТ. Для характеристики навчання, що здійснюється за допомогою засобів ІКТ, вживаються поняття електронне (е-навчання), мобільне (м-навчання), дистанційне, комбіноване навчання. Найчастіше застосовується термін *е-навчання*, що наголошує на використанні саме електронних засобів і технологій. Перспективним у галузі вищої медичної освіти є *веб-доповнене навчання* (Web-supplemented learning), що забезпечує збереження принципів і цінностей традиційного навчання в медичному ВНЗ і водночас просуває сучасні напрями модернізації освітнього процесу. На основі міждисциплінарного аналізу термінів ІКТ у галузі охорони здоров'я виявлено, що у вищій медичній освіті вони реалізуються за допомогою технологій: 1) електронної охорони здоров'я (телемедицина та ін.); 2) електронного навчання (веб-доповнене навчання, м-навчання); 3) штучного інтелекту (віртуальні пацієнти, електронні тренажери); 4) мобільних і мережних сервісів електронного навчання (електронні мобільні пристрої, освітні ресурси соціальних мереж) тощо.

Аналіз терміносистеми підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ дав змогу розглядати цей процес як педагогічну технологію використання сукупності інструментів комунікативної взаємодії між суб'єктами за допомогою комп'ютерних і мережних технологій, Інтернет-ресурсів, соціальних сервісів із метою розвитку фахових комунікативних компетентностей майбутніх лікарів.

У **другому розділі** – «*Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в*

університетах США» – розглянуто систему та напрями модернізації підготовки майбутніх лікарів США; вивчено діяльність і досягнення в галузі вищої медичної освіти провідних 20 університетів США; виявлено змістові та організаційні особливості та стан фахової комунікативної підготовки в США, а також технології та методи розвитку й оцінювання комунікативних навичок майбутніх лікарів у США; проаналізовано процес інформатизації вищої медичної освіти у цій країні та досвід використання ІКТ, комп'ютерно орієнтованих навчальних систем і соціальних сервісів під час фахової комунікативної підготовки майбутніх лікарів.

Аналіз законодавчого аспекту підготовки майбутніх лікарів дав змогу виявити, що вона здійснюється на спеціальних медичних відділеннях (школах) університетів США. Загальний термін здобуття кваліфікації «лікар» становить від 11 до 16 років і передбачає три періоди: домедичне навчання в базовому коледжі, навчання у медичній школі та резидентуру.

У розділі на засадах структурно-функціонального підходу проаналізовано складові вищої медичної освіти і викладено результати ранжування 46 університетів США відповідно до світового й американських рейтингів із використанням критеріїв якості медичної освіти і науки, в результаті чого виокремлено 20 провідних закладів. Вивчення їх діяльності дало змогу визначити дидактичні особливості фахової комунікативної підготовки майбутніх лікарів під час навчання в університеті.

На основі аналізу змісту, структури й організації підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у США виявлено, що основним напрямом модернізації вищої медичної освіти США є використання засобів ІКТ з метою підвищення ефективності освітнього процесу та розвитку професіоналізму лікарів, важливим компонентом якого визнано фахову комунікацію.

Доведено, що процес підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації спрямовується, переважно, на професійно-етичний та деонтологічний аспекти практичної комунікативної взаємодії лікарів із пацієнтами. Мовні компетентності є складовими культурологічних, що впливають на розвиток комунікативної компетентності лікарів, однак не є провідними компонентами комунікативної підготовки лікарів у США під час додипломного періоду навчання. Розвиток навичок міжособистісної взаємодії відбувається під час вивчення дисциплін «Практична медицина» і «Професійна та етична відповідальність» на 1–2-му курсах, проходження виробничої практики на 2–3-му або 3–4-му курсах і вивчення курсів за вибором, орієнтованих на розвиток культурних і мовних аспектів фахової комунікації.

Застосування функціонального підходу та ґрунтовного дослідження процесу фахової комунікативної підготовки дозволило довести, що традиційні методики розвитку й оцінювання комунікативних навичок студентів-медиків передбачають практику їх міжособистісної взаємодії у професійному середовищі та застосування технології «стандартизований пацієнт» (спеціально підготовлені актори-пацієнти) як основного інструменту контролю навичок фахової комунікації. Навчання й оцінювання комунікативних якостей при цьому здійснюється за допомогою: переліку визначених комунікативних умінь і навичок майбутніх лікарів, ситуативних завдань, створених для якнайкращої демонстрації цих умінь; перевірки діяльності студентів-медиків під час взаємодії зі стандартизованими пацієнтами. Сучасними тенденціями в університетах США є активне впровадження засобів ІКТ, зокрема комп'ютери-

зованих інтерактивних навчальних програм, у процес підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації.

З урахуванням результатів ретроспективного аналізу встановлено, що освітяни США найпершими у світі реалізували навчання з використанням ІКТ у галузі медичної освіти (1960). Першими комп'ютерними програмами підготовки майбутніх лікарів були поширені сьогодні навчальні інтерактивні тренажери, що дістали назву «віртуальні пацієнти» (ВП) (virtual patients) і використовуються для імітації медичних консультацій на основі лінійно-інтерактивної взаємодії за допомогою Інтернету. Ці засоби, що спрямовані на розвиток комунікативних умінь і навичок встановлення діагнозу, завдяки практикуванню тривалої щоденної взаємодії з пацієнтами підтвердили свою ефективність як дієві інструменти фахової комунікативної підготовки.

До переваг застосування віртуальних пацієнтів з метою розвитку фахових комунікативних умінь належать: активне залучення студентів до навчальної діяльності; інтерактивність навчання; активна взаємодія студента на основі циклічного процесу, що враховує конкретні реальні дії; спостереження, прийняття рішення, планування, багаторазове безпечне, контрольоване використання; можливості фізичного відображення симптомів і захворювань. Врахування можливостей віртуальних пацієнтів сприяє поглибленню знань студентів, формуванню критичного клінічного мислення та навичок прийняття рішень, розвитку навичок морально-етичної та деонтологічної культури. Обґрунтована, високоякісна модель ВП забезпечує належну емоційність студентів-медиків, спонукає до вияву емпатії, зменшує витрати часу, здешевлює навчання, не знижуючи його якість. За допомогою стандартизованих дій віртуального пацієнта та запису взаємодії з ним забезпечується об'єктивне та неупереджене оцінювання комунікативних навичок студентів-медиків. Прикладами відкритих ресурсів застосування віртуальних пацієнтів з метою розвитку навичок інтра-професійної взаємодії майбутніх лікарів є: «e-ViP», vpSim, physioSim, Virtual Patient Project, DocCom. Ці та інші технології розроблені також для підготовки до комунікативної взаємодії в інтерпрофесійному середовищі.

У результаті комплексного дослідження використання засобів ІКТ у фаховій комунікативній підготовці в університетах США виявлено, що крім віртуальних пацієнтів до них належать мобільні технології, електронні соціальні мережі (ЕСМ) та інші цифрові технології та аксесуари, застосування яких передбачено навчальними програмами, а також ті, що використовуються у неформальному навчанні.

ІКТ застосовуються для персоналізованого та саморегульованого навчання, що реалізується також за допомогою інструментів мобільного навчання. Саме цей вид навчання, що набув поширення в результаті появи Apple iPhone®, iPad® і пристроїв на базі процесора Android™, вважається перспективним у медичних школах США. Важливо, що мобільні технології сприяють використанню з освітньою метою соціальних сервісів, а саме таких засобів навчання як віртуальні щоденники, що мають значний потенціал для розвитку комунікативних навичок майбутніх лікарів.

Вивчення досвіду впровадження мобільного та мережного навчання у ВМНЗ дало змогу окреслити такі його переваги: доступ до великих масивів інформації, інтерактивність освітнього процесу, «мимовільне» навчання, доступність навчальної інформації для студентів із обмеженими фізичними можливостями, зручність, портативність тощо. Виявлено також основні труднощі його реалізації в навчальному

процесі, до яких відносимо: ускладнений контроль за використанням електронних мобільних пристроїв, необхідність створення спеціальних методик щодо їх застосування та вироблення технічних і експлуатаційних умов використання мобільних пристроїв, недостатнє забезпечення електронними мобільними освітніми ресурсами, упередженість частини викладачів щодо використання новітніх технологій у навчальному процесі. Загалом, складність створення моделей навчання за допомогою цих ресурсів, розроблення змісту навчального матеріалу для ЕСМ, невизначеність ролі викладачів і недостатній рівень сформованості їхньої ІКТ-компетентності, проблеми стандартизації процесу навчання й оцінювання на основі ІКТ стримують їх поширення в медичній освіті США.

Аналіз використання ІКТ у фаховій комунікативній підготовці майбутніх лікарів дав змогу встановити, що, незважаючи на об'єктивні перешкоди і труднощі, освітяни наполегливо працюють над розвитком навчальних стратегій, спеціалізованих технологій упровадження новітніх ІКТ у навчальні програми ВМНЗ із метою підготовки до різних видів професійної діяльності, у чому досягли вагомих успіхів. За результатами комплексного аналізу системи вищої медичної освіти США встановлено, що медичні університети цієї країни характеризуються високими показниками якості підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації, значними здобутками у царині використання ІКТ з цією навчальною метою. Отже, прогресивні ідеї американського досвіду доцільно реалізувати в освітній системі України.

У **третьому розділі** – *«Порівняльно-педагогічний аналіз підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в Україні та США»* з'ясовано стан підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у ВМНЗ України, на основі виявлених передумов підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у США здійснено порівняльний аналіз досвіду використання ІКТ для розвитку навичок фахової комунікації студентів-медиків у ВМНЗ США й України (табл. 1); обґрунтовано перспективні напрями імплементації прогресивних ідей американського досвіду в фахову комунікативну підготовку майбутніх лікарів у нашій країні.

Аналіз сучасного стану реформування, пов'язаного зі змістом і технологіями підготовки майбутніх лікарів в п'ятнадцяти ВМНЗ України дозволив виявити, що загальна структура вищої медичної освіти залишається загалом незмінною. Термін навчання становить від семи до дев'яти років і охоплює власне навчання у ВМНЗ (6 років) та інтернатуру (1–3 роки). У системі української ВМО інтернатура (первинна професійна спеціалізація) відіграє роль резидентури та є практичною підготовкою після отримання диплома про вищу медичну освіту для здобуття сертифікату, що надає дозвіл на практичну діяльність лікаря.

Вивчення навчальних планів 15 ВМНЗ України, що сформовані певною кількістю теоретичних і клінічних дисциплін, а також передбачають виробничу практику в установах охорони здоров'я, дало змогу встановити, що університетська підготовка майбутніх лікарів передусім спрямована на формування та розвиток професійно-орієнтованих компетентностей, зокрема соціогуманітарних знань і вмінь, включаючи рідномовні та іншомовні комунікативні компетентності як складових фахової комунікації.

Порівняльно-педагогічний аналіз підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США й України

Об'єкти порівняння	Університети США	ВМНЗ Україна
Мета підготовки	Розвиток професійно орієнтованих комунікативних компетентностей із метою підготовки майбутніх лікарів до ефективної пацієнтоорієнтованої міжособистісної взаємодії.	Розвиток професійно орієнтованих і комунікативних компетентностей, соціогуманітарних знань і формування професійно-етичної культури з метою ефективної взаємодії в професійному середовищі.
Структура вищої медичної освіти	1. Вища домедична освіта (4 роки) 2. Вища медична освіта (4 роки) – доклінічна (2) і клінічна (2) 3. Резидентура (3-8 років)	1. Вища медична освіта (6 років) – доклінічна (2) і клінічна (2) 2. Інтернатура (1-3 роки)
Перелік дисциплін навчальних планів, спрямованих на підготовку майбутніх лікарів	<i>Основні (2):</i> Практика медицини, Професіоналізм і гуманізм. <i>Курси за вибором:</i> Командна робота в лікарні, Пацієнт, лікар, суспільство, Медицина і музика, Медицина та кіномистецтво, Медицина і література, Медицина, право та біоетика, Медицина і мистецтво, Міжнародна охорона здоров'я, Іспанська мова медицини, Основи релігієзнавства та ін.	<i>Основні (6):</i> Латинська мова та медична термінологія, Українська мова (за професійним спрямуванням), Філософія та біоетика, Іноземна мова, Іноземна мова (за проф. спрямуванням), Історія медицини. <i>Курси за вибором:</i> Іноземна мова (друга), Англійська мова, Мовленнєва комунікація лікаря, Медицина і художня культура, Психологія спілкування, Культура мовлення та етикет медика, деонтологія в медицині, Наукове мовлення лікаря, Етичні проблеми в медицині, Основи соціальної психології та ін.
Обсяг комунікативної підготовки у ВМНЗ	117 кредитів, упродовж усіх років навчання («Практика медицини I-VI», «Професіоналізм та гуманізм» – 54 кредити, виробнича практика – 63 кредити). Загальний обсяг освітніх програм – 360 кредитів.	53 кредити, впродовж усіх років навчання (дисципліни, орієнтовані на розвиток соціогуманітарних компетентностей – 32 кредити; виробнича практика – 21 кредит). Загальний обсяг освітніх програм – 360 кредитів.
Форми і методи організації освітнього процесу	Форми: навчальні заняття в невеликих групах (5–6 студентів), лекції, презентації, інтерактивні дискусії, проекти, тренувальні заняття в стимуляційних центрах; Методи: проблемно-ситуативний, імітаційний, ігровий, пояснювально-ілюстративний, дискусійний, дослідницький, пошуковий.	Форми: навчальні заняття в академічних групах (13–15 студентів), лекції, семінари, практичні заняття, лабораторні заняття, самостійна робота; Методи: пояснювально-ілюстративний, дослідницький, пошуковий, проблемно-ситуативний, дискусійний, імітаційний.
Технології контролю та оцінювання комунікативних навичок	Поточний контроль, підсумковий контроль, ліцензійні іспити – Крок 1, Крок 2, Крок 3 (USMLE). Технології контролю: тестовий контроль, «стандартизований пацієнт» і «віртуальний пацієнт». Оцінювання – 2-бальна шкала: зараховано, не зараховано.	Поточний контроль, підсумковий контроль, ліцензійні іспити – Крок 1, Крок 2, Крок 3. Технології контролю: тестовий контроль, усне опитування. Оцінювання – 4-бальна шкала: «2», «3», «4», «5».
Особливості підготовки до фахової комунікації засобами ІКТ	1) Упровадження технологій мобільного навчання. 2) Використання EOP для вивчення, закріплення і контролю комунікативних навичок. 3) Застосування ресурсів мережних сервісів для розвитку й оцінювання навичок письмової комунікації. 4) Використання симуляційних центрів і віртуальних пацієнтів для практикування та контролю навичок комунікативної взаємодії.	1) Обґрунтування і впровадження технологій мобільного навчання. 2) Використання EOP для доповнення навчального процесу та вивчення дисциплін, орієнтованих на розвиток фахової комунікації. 3) Застосування ресурсів мережних сервісів для розвитку навичок письмової, в тому числі іншомовної комунікації.

Під час виробничої практики (27 місяців упродовж 2–6 курсів) студенти-медики здобувають і розвивають навички взаємодії з пацієнтами та у професійному середовищі. Отже, фахова комунікативна підготовка здійснюється під час вивчення теоретичних дисциплін, основну частку яких становлять курси за вибором, та впродовж практики, починаючи від другого року навчання.

Дослідження показало, що процес інформатизації вищої медичної освіти відбувається стрімко й характеризується: високою зацікавленістю студентів; розробленням віртуальних навчальних систем ВМНЗ, електронних навчальних видань; офіційних веб-сторінок цих закладів і навчальних спільнот в електронних соціальних мережах; відкриттям симуляційних центрів і використанням технології «віртуальний пацієнт» у процесі практичної навчальної діяльності. Водночас, мають місце проблеми зі стандартизацією ІКТ для професійної та комунікативної підготовки, що зумовлюють необхідність створення стандартизованих електронних освітніх ресурсів і розроблення правил їх застосування у вищій медичній школі.

Порівняльно-педагогічний аналіз дав змогу виявити спільні та відмінні риси і особливості використання прогресивних ідей США в освітньому просторі України. Виявлені відмінності щодо підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у США й Україні стосуються рівня матеріально-технічного забезпечення ВМНЗ; змістових та організаційних особливостей теоретичної та практичної підготовки до фахової комунікації; стандартизації оцінювання навичок фахової комунікації; впровадження засобів ІКТ, зокрема віртуальних пацієнтів, технологій мережного та мобільного навчання у ВМНЗ із метою професійної та комунікативної підготовки. Водночас, є й спільні ознаки: подібні структура та форми організації навчання студентів-медиків у ВМНЗ; застосування ІКТ на різних етапах теоретичної та професійно-клінічної підготовки; модернізація навчальних планів з урахуванням потреб упровадження ІКТ у систему підготовки майбутніх лікарів для формування й розвитку їхньої компетентності.

Впровадження прогресивних ідей досвіду США дасть змогу вдосконалити комунікативну підготовку майбутніх лікарів і підвищити якість вітчизняної вищої медичної освіти. Насамперед, це стосується інноваційних комп'ютерно орієнтованих навчальних систем, електронних освітніх ресурсів, автоматизованих засобів контролю знань і практичних умінь, тренажерів і симуляторів, педагогічних програмних засобів для аудиторного та самостійного навчання, зокрема мобільного тощо. Інноваційні ідеї досвіду підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у США використовувалися нами для створення комплексу авторських навчально-методичних розробок, спрямованих на розвиток англомовної фахової комунікативної компетентності, зокрема навчального посібника «More English for Medical Students» («Більше англійської для студентів-медиків»); електронного навчального курсу, розробленого на основі матеріалу посібника та доповненого аналітичними та синтетичними вправами, мета яких – розвиток аудіовізуального сприйняття релевантної лексики з тем курсу та практикування навичок міжособистісної комунікативної взаємодії з пацієнтами; навчально-методичного посібника для викладачів «English for the 3rd year medical students: Teacher's book», навчально-методичного посібника для самостійної роботи студентів «English for the 3rd year medical students: Self-study guide» та електронного навчального ресурсу для організації та підтримки на-

вчальної спільноти «More English for medical students» у соціальній мережі Facebook (<https://www.facebook.com/groups/182431932092016/?fref=ts>). Їх впровадження та успішне застосування у вітчизняних ВНЗ засвідчило, що запропоновані методичні підходи до фахової комунікативної підготовки майбутніх лікарів засобами ІКТ є прогресивними, ефективними й становлять науковий і практичний інтерес для педагогів вищої медичної школи України.

ВИСНОВКИ

1. Вивчення стану дослідженості проблеми підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації виявило, що в науково-педагогічній теорії та практиці відображено такі її аспекти: змістові й організаційно-освітні особливості фахової комунікації майбутніх лікарів; формування професійно орієнтованих і комунікативних компетентностей у студентів-медиків; використання з цією метою окремих можливостей ІКТ. Обґрунтовані науковцями теоретичні засади та практичні положення покладено в основу дослідження комунікативної підготовки у ВНЗ відповідно до лінгвістичних, психологічних та освітньо-професійних чинників розвитку фахових комунікативних навичок майбутніх лікарів, що уможливають підвищення рівня професіоналізму лікарів, напрямів модернізації освітнього процесу та вдосконалення способів застосування ІКТ у професійній і комунікативній підготовці майбутніх лікарів.

Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з використанням термінологічного, лінгвістичного та логіко-семантичного методів сприяв конкретизації ключових понять дослідження й обґрунтуванню *підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації* як цілісної освітньо-професійної системи, що характеризується сукупністю змістових і структурних складових, спрямованої на оволодіння студентами методологією професійної діяльності, сукупністю професійно-комунікативних навичок, мовленнєвих умінь, соціально та професійно важливих якостей. Такий підхід уможливорює формування у студентів готовності до інтерпрофесійного й інтрапрофесійного спілкування в розмовному, офіційно-діловому та науковому стилях комунікації за допомогою фахової мови (медична наукова мова, медична розмовна мова, мова медичної документації та мова медичної реклами) у сучасних форматах фахової взаємодії (діловий, формально-рольовий, програмований, духовно-міжособистісний тощо).

2. Вивчені дидактичні особливості підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США, що стосуються структури, форм і методів організації освітнього процесу, змісту й обсягу часу комунікативної підготовки, технологій контролю та оцінювання комунікативних навичок дають підстави для обґрунтування положення, що вона супроводжується теоретико-методологічними, організаційними і функціональними заходами, як-от: 1) доцільність підготовки студентів-медиків до фахової комунікації в медичних ВНЗ; 2) визначення змісту основних комунікативних знань, умінь і навичок, необхідних медичному працівнику для забезпечення ефективної медичної практики; 3) структурування змісту комунікативної підготовки в навчальних планах університетів; 4) вибір відповідних дидактичних методів підготовки до фахової комунікації; 5) розвиток та впровадження єдиної моделі оцінювання комунікативної компетентності; 6) інтегрування професійної та комунікативної підготовки майбутніх лікарів.

Дидактично обґрунтовані та скоординовані дії науково-педагогічних працівників вищої медичної освіти США зумовлюють чітку організацію процесу підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації. Вона реалізується на основі вивчення комунікативних засад і стратегій та їх оцінювання з використанням технології «стандартизований пацієнт» і засобів ІКТ у процесі чотирьох основних видів навчальної діяльності студентів-медиків, зокрема: вивчення курсів «Практика медицини» і «Професійна й етична відповідальність» (1–2 курс), проходження виробничої практики (2–4 курс), вивчення курсів за вибором з мов, основ культурології та біоетики.

3. Відбір і структура змісту навчального матеріалу щодо підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США здійснюється на основі випереджувального підходу з урахуванням результатів міждисциплінарних досліджень та стрімким розвитком інноваційних технологій. Широке використання засобів ІКТ сприяє модернізації освітнього процесу: орієнтації навчання на потреби студентів-медиків; поєднанню предметно орієнтованого й особистісно орієнтованого навчання; персоналізації навчального середовища; формуванню практичних навичок визначення діагнозу та фахової комунікації; підготовки студентів до системного самостійного та саморегульованого навчання.

Найпоширенішими формами застосування ІКТ, орієнтованими переважно на формування та розвиток готовності до міжособистісної взаємодії, є інтерактивні системи комп'ютерного моделювання, «віртуальні пацієнти», доступні в симуляційних центрах університетів. Інтерактивність навчання, візуалізацію захворювань, станів і поведінки хворого, а також тренування фахової комунікації забезпечують: ситуативні завдання, доступні в різних режимах; віртуальні програми з імітацією ефекту цілковитої присутності; автоматизовані манекени-роботи, що відтворюють будову та розміри реальної людини.

Педагогічні технології, на основі ІКТ (електронні освітні ресурси мережних і мобільних сервісів) у США застосовуються не лише для розвитку професійно-клінічних компетентностей і навичок міжособистісної взаємодії з пацієнтами, а й для формування фахово спрямованих комунікативних, соціокультурних, етичних і мовних умінь. З'ясовано, що у вищій медичній освіті технологіями мобільного навчання доцільно доповнювати традиційні методи, а не замінювати їх. Упровадження м-навчання потребує врахування чинників, зумовлених проблемами матеріально-технічного забезпечення, доступності приладів і мережі, реалізації зв'язку між викладачами і студентами, безпеки користування та досліджень якості навчальних Інтернет-ресурсів і мобільних програмних додатків. Доведено, що дидактично доцільне застосування електронних соціальних мереж сприяє персоналізації та індивідуалізації навчання та самостійному регулюванню процесу професійної підготовки; розвитку комунікативних навичок студентів та їхньої здатності працювати в команді; налагодженню взаємовигідної міжнародної співпраці та обміну досвідом імплементації продуктивних інновацій.

4. Порівняльно-педагогічний аналіз підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в університетах США та України дав змогу виявити подібні підходи і відмінності, що стосуються передусім структурних особливостей вищої медичної освіти; науково-методичного, матеріально-технічного, інформаційного

забезпечення процесу навчання; пацієнтспрямованості освітнього процесу підготовки лікаря; використання ІКТ у вищій медичних навчальних закладах.

Узагальнені результати вивчення прогресивних ідей досвіду США, що заслуговують на осмислення й упровадження у систему медичної освіти України покладено в основу розроблення науково-методичних рекомендацій щодо підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ в Україні на таких рівнях: *стратегічному* – актуалізація професійної освіти завдяки впровадженню особистісно та пацієнтоорієнтованого підходу (patient centered approach) у ВМНЗ; модернізація структури медичної освіти шляхом збільшення обсягу навчального часу для практичної взаємодії з пацієнтами; *змістовому* – створення та застосування електронних освітніх ресурсів для професійно орієнтованої та комунікативної підготовки майбутніх лікарів; упровадження технології «віртуальний пацієнт» для удосконалення навичок міжособистісної взаємодії студентів ВМНЗ; використання електронних соціальних сервісів для вдосконалення навичок письмової фахової комунікації студентів-медиків; розроблення мобільних додатків, спрямованих на формування професійних і комунікативних навичок майбутніх лікарів; удосконалення і розвиток поточного та підсумкового контролю і системи моніторингу фахових комунікативних умінь; *організаційному* – поетапна організація комунікативної підготовки студентів-медиків упродовж усіх років навчання та практикування навичок фахової комунікації (communication training) в симуляційних центрах; визначення змісту й критеріїв перевірки комунікативних умінь студентів-медиків під час навчання у ВМНЗ.

5. Американський досвід поєднання традиційних та інноваційних засобів навчання в підготовці майбутніх лікарів до фахової комунікації, що сприяє мотивації студентів до навчання та комунікативної діяльності, а також оптимізації й модернізації освітнього процесу та загалом поліпшенню якості вищої медичної освіти, використано з метою розроблення й упровадження комплексу навчально-методичного забезпечення для підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ у вищій медичній школі України. Апробовані авторські розробки з дисципліни «Англійська мова (курс за вибором)» для студентів-медиків третього курсу ВМНЗ охоплюють: навчальний посібник, електронний навчальний курс, електронний освітній ресурс у соціальній мережі Facebook (<https://www.facebook.com/groups/182431932092016/?fref=ts>) і два навчально-методичні посібники. Запропонований комплекс орієнтований на розвиток і контроль навичок міжособистісної взаємодії з пацієнтом і містить завдання й вправи на вдосконалення усних і письмових іншомовних комунікативних і культурологічних умінь, розвиток емпатії та морально-етичної культури, формування знань щодо стратегій, етапів і технологій проведення ефективною пацієнтоорієнтованою медичною консультацією (patient centered medical encounter).

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. До перспективних напрямів подальших наукових розвідок відносимо дослідження з-поміж яких: психолого-педагогічні та навчально-методичні механізми упровадження засобів ІКТ для забезпечення належної професійної та комунікативної підготовки майбутніх лікарів; методичні і дидактичні аспекти підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами ІКТ; педагогічні технології, що передбачають оптимальне поєднання традиційних та інноваційних підходів до проблеми підготовки майбутніх медиків до фахового спілкування рідною та іноземними мовами.

Основні наукові положення дослідження висвітлено в таких **публікаціях**:

Наукові праці, в яких висвітлено основні наукові результати дослідження

1. More English for Medical Students : Textbook / L. V. Manyuk. — Lviv : Danylo Halytskyi Lviv National Medical University, 2014. — 160 p.
2. English for the 3rd year medical students : Teacher's Book / L. V. Manyuk. — Lviv : Danylo Halytskyi Lviv National Medical University, 2016. — 53 p.
3. English for the 3rd year medical students : Self-study guide / L. V. Manyuk. — Danylo Halytskyi Lviv National Medical University, 2016. — 51 p.
4. Манюк Л. Роль фахового тексту у формуванні англомовної професійно-спрямованої комунікативної компетенції у студентів вищих медичних навчальних закладів / Л. Манюк // Нова педагогічна думка. — 2014. — № 1 (77). — С. 70–73.
5. Манюк Л. В. Визначення цілей дистанційного курсу «Англійська мова для студентів вищих медичних навчальних закладів» / Л. В. Манюк // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. — 2013. — № 18 (277). — Ч. I. — С. 100–107.
6. Манюк Л. В. Структура й зміст електронного дистанційного курсу з англійської мови для студентів-медиків / Л. В. Манюк // Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності : зб. наук. праць — 2013. — № 7. — С. 275–280.
7. Манюк Л. В. Використання електронних соціальних мереж під час підготовки майбутніх лікарів до професійної діяльності та фахової комунікації [Електронний ресурс] / Л. В. Манюк // Інформаційні технології і засоби навчання. — 2016. — Т. 53. — № 3. — С. 88–97. — Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1425>.
8. Манюк Л. Технологія врахування лінгвістичних особливостей фахової комунікації майбутніх лікарів / Л. Манюк // Педагогічний процес : теорія і практика. — 2016. — Вип. 4 (55). — С. 119–124.
9. Манюк Л. В. Структура й зміст фахової комунікативної підготовки майбутніх лікарів в університетах США / Л. Манюк // Порівняльна професійна педагогіка. — 2016. — № 3 (Т. 6). — С. 109–115.
10. Manyuk L. V. Computerization in Higher Medical Education of the USA and Ukraine / L. V. Manyuk // Information technologies in education. — 2016. — No. 27 (27). — P. 222–232.
11. Manyuk L. Virtual patients as the tools of professional communicative training in the US higher medical education / L. Manyuk // Eureka : Social and Humanities. — 2016. — Vol. 5 (5). — P. 60–68.
12. Manyuk L. V. Ukrainian experience of the Internet and ICTs usage in the process of future physicians training at Danylo Halytsky Lviv National Medical University / L. V. Manyuk // International Journal of Pedagogy Innovations and New Technologies. — 2016. — 3 (2). — P. 60–73.

Опубліковані праці апробаційного характеру

13. Manyuk L.V. Development of the programs for future physicians communicative skills training in the USA / L. V. Manyuk // Cades international conference on education, pedagogy and humanities research : Book of proceedings ; St. Louis, USA, August 17th 2016. — Vol. 1. — P. 48–53.

14. Манюк Л. В. Опис дистанційного курсу з англійської мови для студентів-медиків / Л. В. Манюк // Професійна іноязычна підготовка спеціалістів в вузе: опыт, проблемы, перспективы : сб. матеріалів Міжнарод. науч.-практич. конф.; Брест, 19-20 декабря 2013 г. — Брест, 2014. — С. 145–149.

15. Манюк Л. В. Стан розвитку дистанційного навчання у вищих навчальних закладах Львова / Л. В. Манюк // Інноваційні технології у навчанні іноземних мов учнів загальноосвітніх шкіл та студентів педагогічних ВНЗ : матеріали Всеукр. наук. семінару ; 15 листопада 2012 р. — Дрогобич : Ред.-вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2012. — С. 25–27.

16. Манюк Л. Перші результати впровадження дистанційної форми навчання у вищих медичних навчальних закладах України / Л. В. Манюк // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України. — Серія: Психолого-педагогічні та філологічні науки : матеріали V Всеукр. наук.-практич. конф. ; 7 грудня 2012 р. — Хмельницький : Вид-во НАДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2012. — С. 112–113.

17. Манюк Л. В. Мета та цілі дистанційного курсу англійської мови для студентів-медиків / Л. В. Манюк // Сучасні тенденції розвитку інформаційних технологій в науці, освіті та економіці : матеріали VII Всеукр. наук.-практич. конф. ; Луганськ, 11–12 квітня 2013 р. — Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2013. — С. 131–133.

18. Манюк Л. Шляхи комп'ютеризації у системі медичної освіти Сполучених Штатів Америки / Л. В. Манюк // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів і військових формувань України : тези VI Всеукр. наук.-практич. конф. ; 15 листопада 2013 р. — Хмельницький : Вид-во НАДДПСУ, 2013. — С. 430–432.

19. Манюк Л. В. Використання технологій дистанційного навчання у вищих медичних закладах України / Л. В. Манюк // Дистанційна освіта України — 2013. Інформаційне освітнє середовище у системі дистанційного навчання в закладах освіти : інноваційні та психолого-педагогічні аспекти : зб. наук. праць Міжнародної наук.-практич. конф. ; 25-27 листопада 2013 р. — Харків : ХНАДУ, 2013. — С. 143–147.

20. Манюк Л. В. Студент, Інтернет і медичний університет / Л. В. Манюк // Дистанційна освіта у ВНЗ : інноваційні та психолого-педагогічні аспекти : зб. наук. пр. за матеріали Міжнародної наук.-метод. конф. ; 19-20 листопада 2015 р. — Харків : ХНАДУ, 2015. — С. 152–155.

21. Манюк Л. Статус соціальних мереж у вищій медичній освіті: все складно / Л. Манюк // Гуманітарна складова у світлі сучасних освітніх парадигм : матеріали Всеукр. дист. наук.-практич. конф. з міжнародною участю ; 14-15 квітня 2016 р. — Харків : Вид-во НФаУ, 2016. — С. 199–203.

22. Манюк Л. Використання інформаційно-комунікаційних технологій у вищій медичній освіті як педагогічна проблема / Л. В. Манюк // Методичні та психолого-педагогічні проблеми викладання іноземних мов на сучасному етапі : шляхи інтеграції школи та ВНЗ : матеріали VIII Міжнародної наук.-метод. конф. ; 22 квітня 2016. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. — С. 119–121.

23. Манюк Л. Фактори розвитку навичок фахової комунікації майбутніх лікарів / Л. В. Манюк // Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології та педагогіки вищої школи : зб. статей I Всеукр. наук.-практич. конф. з міжна-

родною участю ; 11-12 травня 2016 р. — Полтава : ТОВ «Тім Пабліш Груп», 2016. — С. 139–141.

24. Манюк Л. Культурологічний аспект підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США / Л. В. Манюк // Сучасні тенденції у сфері лінгвістики, мовної комунікації та методики викладання іноземних мов : матеріали V Міжнародної наук.-практ. конф. ; 18–19 травня 2016. — Тернопіль : Астон, 2016. — С. 20–23.

25. Манюк Л. В. Підготовка студентів-медиків США до фахової комунікації / Л. В. Манюк // Фундаментальні та прикладні дослідження у сучасній науці : зб. наук. праць IV наук. конф. ; 30 жовтня 2016 р. — Харків : Технол. центр, 2016. — С. 35.

АНОТАЦІЇ

Манюк Л. В. Підготовка майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Львів, 2017.

Дисертаційна робота присвячена цілісному дослідженню проблеми підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій в університетах США.

Обґрунтовано теоретичні основи формування фахової комунікації лікарів у процесі професійної освіти. Розкрито змістові та організаційні особливості комунікативної підготовки майбутніх лікарів в університетах США. Проаналізовано зміст, форми і технології застосування інформаційно-комунікаційних технологій у підготовці майбутніх лікарів до фахової комунікації в університетах США. Здійснено порівняльно-педагогічний аналіз підготовки майбутніх лікарів до фахової комунікації засобами інформаційно-комунікаційних технологій у вищій медичній школі України та університетах США, виявлено прогресивні ідеї американського досвіду та визначено можливості їх творчої реалізації у вітчизняних вищих медичних навчальних закладах. Розроблено авторський комплекс навчально-методичного забезпечення підготовки студентів-медиків до фахової комунікації.

Доведено, що впровадження прогресивних ідей досвіду фахової комунікативної підготовки майбутніх лікарів засобами ІКТ в університетах США сприяє її вдосконаленню у ВМНЗ України.

Ключові слова: майбутній лікар, фахова комунікація, інформаційно-комунікаційні технології, університети США, підготовка до фахової комунікації, вища медична освіта США.

Манюк Л. В. Подготовка будущих врачей к профессиональной коммуникации средствами информационно-коммуникационных технологий в университетах США. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности, Государственная служба Украины по чрезвычайным ситуациям, Львов, 2017.

Диссертация посвящена целостному исследованию проблемы подготовки будущих врачей к профессиональной коммуникации средствами информационно-коммуникационных технологий в университетах США.

Обоснованы теоретические положения, направленные на формирование профессиональной коммуникации будущих врачей. Раскрыты содержательные и организационные особенности коммуникативной подготовки будущих врачей в университетах США. Осуществлен анализ содержания, форм и технологий использования информационно-коммуникационных технологий в подготовке будущих врачей к профессиональной коммуникации в университетах США. Проведен сравнительный педагогический анализ подготовки будущих врачей к профессиональной коммуникации средствами информационно-коммуникационных технологий в высшей медицинской школе Украины и университетах США; обнаружены прогрессивные идеи американского опыта и определены возможности их творческой реализации в отечественных высших медицинских учебных заведениях. Разработан авторский комплекс учебно-методического обеспечения подготовки студентов-медиков к профессиональной коммуникации.

Доказано, что внедрение прогрессивных идей опыта профессиональной коммуникативной подготовки будущих врачей средствами ИКТ в университетах США способствует ее усовершенствованию у ВМНЗ Украины.

Ключевые слова: будущий врач, профессиональная коммуникация, информационно-коммуникационные технологии, университеты США, подготовка к профессиональной коммуникации, высшее медицинское образование США.

Manyuk L. V. Information and communication technologies in the professional communication training of future physicians at the US universities. – Manuscript.

Thesis for the scientific degree of the Candidate of Pedagogical Sciences by the Specialty 13.00.04 – Theory and Methods of Vocational Education. – Lviv State University of Life Safety, Lviv, 2017.

The dissertation presents the comprehensive exploration of the problem of information and communication technologies implementation in the professional communication training of future physicians at the US universities; researches the theoretical bases of professional communication of future physicians in medical education; determines the organization and content features of the communication training of medical students at the universities of the USA; describes the state of information and communication technologies implementation with the aim of professional communication training of future physicians at the US medical schools and colleges; researches the experience of the US universities in the scope of professional communication training of future physicians and substantiates the optimal concepts of its application in the educational process of Ukrainian higher medical education establishments; provides the designed complex of learning material for the professional communication training of future physicians in Ukraine.

The professional communication of future physicians in the process of medical education is defined as the complex educational and professional system that is characterized by its content and structure peculiarities and the professional training issues at higher medical education establishments. The latter are focused on developing in medical students the

ability of interprofessional and intraprofessional communication in the informal, formal, academic and instructional styles with the help of professional language.

The undergraduate professional communication training of future physicians in the US universities is characterized by the defined structure. Issues of professional medical communication are integrated into the subjects of pre-clinical and clinical curricula and are evaluated by the teachers, standardized and virtual patients. Thus, the communicative training is included in four main academic activities: academic course “Practice of medicine”, academic course “Professional and ethical responsibility”, clinical clerkships, elective courses of languages, culture and bioethics.

The most common tools of the information and communication technologies (ICT) used for professional communication training in higher medical education of the USA include the means of electronic and mobile learning, namely social media, mobile applications and virtual patients which can be designed in three forms: case tasks, virtual interactive programs imitating medical encounters, and manikins.

It has been found that the technologies of mobile learning should be integrated in traditional the academic process, however the influence factors like availability of services and networks, connections, safety of usage, digital professionalism, validity and quality of mobile learning tools and comfort issues should be addressed.

The valuable experience in the branch of professional communicative training with ICTs in the US undergraduate medical education should be applied with the aim of improving the quality of higher medical education and communicative training of medical students in Ukraine. The most significant of the investigated practical aspects refer to modernization of the communication training at Ukrainian higher medical education establishments; researching and determining the structure of undergraduate professional communication training; developing the evaluation system for professional communication skills of future physicians; actualization of clinical clerkships of medical students by prolonging the period of interpersonal communication of future physicians; enhancing the professional communicative training and evaluation by the usage of ICTs on the basis of the researched data.

The practical part of the dissertation is the result of comprehensive study of the professional communication training in the US medical schools and comprises the complex of learning materials for the third-year medical students at Ukrainian higher medical education establishments for the subject English (elective course) which has been successfully implemented and tested. It includes the textbook and web-based course «More English for Medical Students», teacher’s book «English for the 3rd year medical students», student’s self-study guide «English for the 3rd year medical students», learning resource Facebook study group (<https://www.facebook.com/groups/182431932092016/?fref=ts>).

Key words: future physician, professional communication, information and communication technologies, US universities, professional communication training, higher medical education in the USA.